

Adalékok az újratemetés történetéhez

KOZÁK GYULA

Június 16-ával nem tud mit kezdeni a közbeszéd. Hiába, hogy 1989-ben ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy a létező szocializmus megbukott, hiába, hogy 33 évvel a forradalom és 31 évvel Nagy Imre és mártírjai kivégzése után bekövetkezett egy rövid kegyelmi pillanat, amikor újra remény volt a nemzeti egységre, a csoda még három napig sem tartott. A csoda addig tartott, amíg a rádió- és televízió-közvetítés. Akik pedig jelen voltak a ceremónián, azok az egész napos ácsorgás, a tűző nap, a felemelő, de monoton koszorúzás és beszédek után fájt tagjaikat tornáztatva még mesélhettek otthon maradt szeretneiknek, de az akkor valóban rohanó történelem (kezdődtek a kereszalatt-tárgyalások) gyorsan túllépett a Hősök terén és a 301-es parcellában lezajlottakon. Természetesen az újratemetés egészen más jelentetű azoknak, akik a hatodik, üres korszakban saját halottjukat tudhatták.

A temetés után kiderült, sokan azért nem jöttek el a Hősök terére, mert féltek. Félték a még Magyarországon tartózkodó szovjet csapatoktól, félték a munkásőrségtől, félték a baloldali provokációtól. S ebben a félelemben osztozott a rendőrség is, amely a tömegetől félt. A helyszín biztosítását a legprofibb főrendőrré bízták, aki mindent elkövetett, hogy a történelmi jelentőségű eseményt semmi ne zavarhassa meg. Arra a főrendőrré, aki egy évvel korábban, ugyanezen a napon, még bennünket gumibototzott, akkor is profi módon. Tizenhárom év után nem árukol el államtitkót, ha elmondom, a környék számos magaslati pontján mesterlövészek vigyázták a rendet, s a koszorúzásra bejelentkezők szigorú ellenőrzés után, egyetlen útvonalon át közelíthettek meg a ravalt. Ennek az ellenőrzésnek alávetették Mark Palmer amerikai nagykövetet és a kis falvakból érkező delegációkat is.

Az esemény mára egyetlen ponttá zsugorodott, az 56-osok hozzátartozóin kívül alig akad valaki, aki a szónokokat fel tudná sorolni. S ez így van rendjén. Talán csak egyetlen személy megszólalása, s ezzel a magyar politikai életbe berobbanása maradt emlékezetes. Az újratemetés szervezői szereplési lehetőséget kívántak biztosítani az akkori jelen ifjúságának, s azt kétségtelesen a Fidesz testesítette meg, ők pedig Orbán Viktort delegálták. Orbán egy csapásra országos hírvé vált. Nem tudok róla, bárki is megkérdőjelezte volna a fiatal generáció szerepeltetését. Olyanok azonban sokan voltak, akik Orbán retorikailag jól felépített szövegét tartalmilag túl keménynek, intonációját az alkalomtól idegennek találták, de a közvélekedés végül elfogadta az Orbán-beszédet. Magam is nagyra értékeltem a szakállas fiatal ember képességeit, sem osztotam azoknak a fanyalgásában, akik azt mondták, Fidesznek írják, de Madisznak ejtik a szervezetet, amely Orbánt delegálta.

A szónokok kiválasztása nem kis feladatot jelentett a szervezőknek, de a történelem igazolta, hogy azoknak kellett a szónoki emelvényre lépniük, akik oda léptek. Göncz Árpád – mintha már tudta, tudtuk volna, hogy ő lesz az új köztársaság első elnöke – a személyébe kódolt méltósággal nyitotta meg a beszédek sorát. Rövid volt, megilletődött, és az egész nemzetet képviselte. S a többiek, Vásárhelyi Miklós a Nagy Imre-csoport tagjai nevében, a ravatalon fekvőkhöz legközelebb állóként, Mécs Imre a forradalmi ifjúság képviselőjeként, Rácz Sándor mint a Nyugoldó Központ Munkástanács elnöke, Kézdi-Kovács István és Hegedűs Péter, akik mindenképpen a szervezők rendelkezésére álltak.

Az utolsó hetekben már napi 14 órát töltöttem a Corvin tér és a 301-es parcella közötti ingázással, a különböző típusú be-

lépők nyomtatásával és kiadásával, delegációk fogadásának megszervezésével. A június 16. előtti napok legfeljebb emlékek most osztom meg először a nyilvánossággal. Tizenegyedikén egy rosszul öltözött, középkorú nő jelent meg az irodámban. Naponta százánál is több volt ötenhatos jött akkor, s nemcsak a temetés-kapcsolatos problémáit adta elő, hanem harminc év nyomortársát kívánta valakivel megosztani. A készülődés nem tette lehetővé, hogy ezekkel az emberekkel érdemben foglalkozzunk, rendre átirányítottuk őket Gyenes Judit-hoz és Halda Alfözhöz, akik a TIB „pszichológusai” voltak. Ez a nő azonban nem ment el, leült, és csöndben várt. Teljesen meggyőződésem róla, s amikor feljedeztem, hogy még mindig ott ül egy sarokban, ócska retiküljűt ölében szorongatva, megkérdéstem, mi lehet a segítségére. Ekkor felállt, és bemutatkozott: Dana Nemcova vagyok, a prágai chartások nevében jöttem a temetésre, hamis útlevelem. Számomra ő lett a legexkluzívabb vendége a szertartásnak.

Döntést kellett hozni, ki koszorúzhat. A damaszkuszi úton sokan szerettek volna ezen a napon elindulni, sokan szerették volna legitimálni személyüket azzal, hogy

lépők nyomtatásával és kiadásával, delegációk fogadásának megszervezésével. A június 16. előtti napok legfeljebb emlékek most osztom meg először a nyilvánossággal. Tizenegyedikén egy rosszul öltözött, középkorú nő jelent meg az irodámban. Naponta százánál is több volt ötenhatos jött akkor, s nemcsak a temetés-kapcsolatos problémáit adta elő, hanem harminc év nyomortársát kívánta valakivel megosztani. A készülődés nem tette lehetővé, hogy ezekkel az emberekkel érdemben foglalkozzunk, rendre átirányítottuk őket Gyenes Judit-hoz és Halda Alfözhöz, akik a TIB „pszichológusai” voltak. Ez a nő azonban nem ment el, leült, és csöndben várt. Teljesen meggyőződésem róla, s amikor feljedeztem, hogy még mindig ott ül egy sarokban, ócska retiküljűt ölében szorongatva, megkérdéstem, mi lehet a segítségére. Ekkor felállt, és bemutatkozott: Dana Nemcova vagyok, a prágai chartások nevében jöttem a temetésre, hamis útlevelem. Számomra ő lett a legexkluzívabb vendége a szertartásnak.

Döntést kellett hozni, ki koszorúzhat. A damaszkuszi úton sokan szerettek volna ezen a napon elindulni, sokan szerették volna legitimálni személyüket azzal, hogy

s összekeverte az OKP főtitkárát Barcs közösgé lakóinak képviselőivel.

Afelől nem volt kétségünk, hogy aki a gyászünnepekre eljön, fegyelmezett lesz, de tudatában voltunk annak, hogy ekkora tömegben kitörhet a hisztéria, s arra is számítanunk kellett, hogy a melegben többen rosszul lehetnek. A rendőrség jelenlétét minimalizálni kívántuk (ne legyen egyenruha a téren!). Az MDF vállalta, hogy aktivistáit legyeket a rendfenntartók. Lezsák Sándor csapata ura is volt a helyszínen.

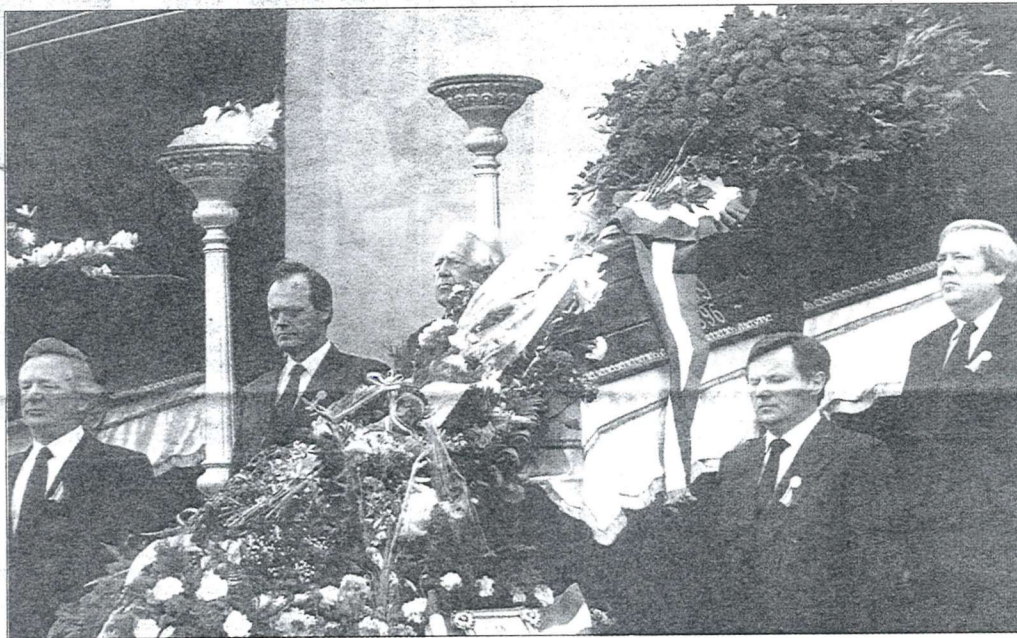
Sok vád ért minket, hogy az utolsó pártállami vezetők közül négyen lehetőséget kaptak a hivatalos részvételre. E azonban úgy ítélem meg, helyesen jártunk el. Az evidens volt, hogy az MSZMP (még élt Kádár János!) mint párt nem képviselhetette magát. Így vélekedtünk a szakszervezetekről is. Am szükségesnek tartottuk, hogy a kormánytagjai közül néhányan, de csak olyanok, akik a forradalommal kapcsolatban intaktak, jelen legyenek.

Pozsgay Imre akkor már a pártállam felszámolásán fáradozott, s ő volt, aki az 56-os forradalom és szabadságharcról a hivatalos pártállásponttal szemben 1989 februárjában kimondta: az nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt. S Pozsgay

nése legitimálta mindazt, ami a Hősök terén történik. De azzal, hogy jelen lehetett, megtörtént az ő legitimációjuk is a rendszerváltás utáni időszakra. Ugyanakkor e négy politikus jelenlétével deklarálta a nemzet egységét. Demonstráltuk, hogy aki vállalja a forradalmat, annak joga van a nemzet gyászában osztozni, joga van jövőjének építésében részt venni. Ők vállalták, eljöttek, koszorúztak, díszörséget álltak, s ezzel részt ütöttek a még regnáló hatalom, saját hatalmukon.

És 1989. június 16-ai volt az utolsó nap, amikor nemzeti egységről lehetett beszélni. Amikor az éppen megalakult pártok közötti egyetértés volt abban, hogy a forradalom áldozatainak meg kell adni a végtiszésséget. Az új köztemetőben a sírba helyezés, a végzős és tragikus búcsú nem spektakulár. Bár a rádió és a televízió ezt is közvetítette, csak a családtagok, rabtársak, barátok, bajtársak lehetnek jelen.

Kenedi János kutatásaiból tudjuk, hogy a titkosszolgálatok nem álltak le. A III/III-as ügynökök éppen úgy viselkedtek, mint a korábbi évtizedekben. Megbízóiknak olyan jelentéseket igyekeztek adni, amilyet azok elvártak. Az ügynökök ott voltak a Hősök terén is. Hiába a televízió és rá-

1989. június 16-án díszörséget álló pártállami vezetők: Szűrös Mátyás, Medgyessy Péter, Szentágotthai János, Németh Miklós, Pozsgay Imre – legitimálták a temetést és önmagukat, elismerve a forradalmat

Foto: MH-archív

re ideális megoldásnak tűnt, s különösen Rajk László és Bachmann Gábor gigantikus díszletei igazolták, hogy a hely kiválasztása hibátlan volt. S itt emlékezzünk meg Kézdi-Kovács Zsoltról, aki filmgyári büdzséből, vállalva a nem látható következményeket, állta a Rajk-Bachmann páros művészettörténelmi értékű installációjának kivitelezési költségét.

A temetés szervezése a TIB-nek is helyet adó, Vitányi Iván által vezetett Corvin téri Művelődéskutató Intézet két kis szobájában zajlott. Igaz, az utolsó napokra már szinte az egész Budai Vigadó épületét birtokba vettük, saját portaszolgálatunk volt, s fideszes önkéntesek szűrték ki a temetői belépőket, koszorúzásra engedélyt toluáltak. Szelenyi Zsuzsára és Hegedűs Istvánra emlékszem, meg Molnár Péterre, akik mindenképpen a szervezők rendelkezésére álltak.

Az utolsó hetekben már napi 14 órát töltöttem a Corvin tér és a 301-es parcella közötti ingázással, a különböző típusú be-

leteszik (lehetetik!) a koszorújukat. Sokan gondolták úgy, hogy a Hősök terén lett volna a legjobb hely a megváltozó jövőbe. Ezért volt nagy felelősség annak eldöntése, hogy a létező szocializmus prominensei közül ki az, aki helyet kaphat a protokollban.

A koszorúzó az Olof Palme sétány felől érkeztek 30-40 másodpercenként. A „térhang” Bába Iván volt, a katalak mögött állt, egy mikrofon előtt, mellette álltam én, s rövidhullámú rádió adó-vétele segítségével tartottam a kapcsolatot a koszorúzókat beengedők mellett szolgálatot teljesítő Hegedűs Istvánnal és Bohó Róberttel. Ők bemondták, hogy éppen ki indul el, ki kellett számonlomb, mikorra érkez a koszorút elhelyező delegáció a korszakhoz. S ekkor kellett Bába Ivánnak bemondania, ki helyezi el a koszorút. A Mácsonrak oszlopai és a magásra emelt ravatal miatt nem láttuk, mi zajlik a téren. Ez volt az oka, hogy időnként a „térhang” – az én hibás számításom miatt – tévedett,

volt az a vezető, aki kereste a párbeszédet az ellenzékkel. Szűrös Mátyás mint az ország második legmagasabb közigazgatási (ténylegesen az első, mert az MSZMP főtitkárát és az Elnöki Tanács elnökét nem tekinthetjük kompetens személynek), az országgyűlés elnöke kapta meg a lehetőséget a koszorúzásra. Az ő személye nem önértékén került elismerésre, hanem a betöltött funkció miatt.

Németh Miklósnak és Medgyessy Péternek, Magyarország miniszterelnökeinek és helyettesének részvétele a kormányzat képviselőit jelentette. Németh 1956 ügyében érintetlen politikus (1948-ban született), 1956-ban helyettese is még csak 14 éves. Medgyessyről ismert volt, hogy az 1968-as új gazdasági mechanizmust előkészítő csapat egyik aktív tagja volt, s 1989-ben is a reform híve.

A négy politikus jelenléte sokakat meglepett. Pedig ennek az általunk tett gesztusnak rendkívüli jelentősége volt. A miniszterelnök és helyettese megle-

diós közvetítés, megállíthatatlan volt az apparátus inerciaja. Erről a napról is születettek besúgói és hangulatjelentések, amelyek igyekeztek bagatellizálni a történetet. Ilyeneket jelentettek az ügynökök: a nagy meleg miatt sokan hazamentek, sokan unták a beszédeket és a koszorúzást. Mások pedig alulbecsülték a jelenlévők számát. Elképelem, amint ezek a szerencsétlenek este otthon körmölik jelentéseiket, s mert semmit nem értenek a történetből, azt hiszik, még szükség van rájuk.

Ettől a naptól kezdve azonban nem volt szükség a III/III-as ügynökökre, mert minden a nyilvánosság előtt zajlott. Igaz, a lehallatószerűlékek leszereléséig még jó időnek kellett elteltie. A túlélést kapálózó hatalom nem akarta tudomásul venni, hogy 1989. június 16-án egy új világ vette kezdetét. Nem egészen olyan, amilyet akkor elképzeltünk, de a lényeg bekövetkezett: a kommunista világrég összeomlott.

A szerző az 1956-os Intézet munkatársa